

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MASAL JANRINI O'QITISH METODIKASI

Jo'rayeva Oliya Usmonjon qizi,

Buxoro shahar 35-IDUM boshlang'ich sinf o'qituvchisi,
BuxDUPI 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Boshlang'ich sinflarda masal janrini o'qitish orqali bolada do'stlik, sofdillik, kelajakka intilish, orzu-havas, mehnatga chanqoqlik, xayr-u ehson qilish, ona-Vatanga mehr-muhabbat, fidoyilik, milliy g'urur, matonat, mehr-oqibat, ezgulik kabi yuksak his-tuyg'ular paydo bo'lishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: masal, majoziy obraz, hayvonlar, mehnatkash, tarbiyaviy, bolalar, qissadan hissa, kulminatsion.

Masal xalq og'zaki ijodining eng qadimgi turlaridan biridir. Qadimgi donishmandlar odamni to'g'ridan-to'g'ri xafa qilmasdan, unga haqiqatni so'z bilan aytishning ajoyib usulini o'ylab topishgan. Masal - axloqiy, satirik va kesatq mazmunini kinoyaviy obrazlarda aks ettirgan aksariyat kichik she'riy, ertak, ba'zan nasriy asardir. Inson xarakteriga xos xususiyatlar masalda majoziy obrazlarda – hayvonlar, jonivorlar va o'simliklar dunyosiga ko'chiriladi. Ko'pincha masalning kirish qismida, ba'zan qissadan hissa - ibratli xulosa keltiriladi. Masal kichik hajmli, ammo boy mazmunli, tugun, kulminatsion nuqta va yechimi bo'lgan kichik pesani eslatadi. U biror voqea-hodisani qisqa, lo'nda, mazmunli tasvirlashda ajoyib namuna bo'la oladi. Ma'lumki, tarbiya ko'proq ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim va maktabda berib boriladi. Bolalarga maktabga kelgan kundan boshlab bilim olishga havas tuyg'usi, maktabga bo'lgan mehr shakllantiriladi. Ularda asta-sekin bilim olishga ehtiyoj paydo bo'ladi va bu orqali o'quvchilar ma'naviy ozuqa ola boshlaydi. Bu bilan bolada do'stlik, sofdillik, kelajakka intilish, orzu-havas, mehnatga chanqoqlik, xayru ehson qilish, ona-Vatanga mehr-muhabbat, fidoyilik, milliy g'urur, matonat, mehr-oqibat, ezgulik kabi yuksak his-tuyg'ular paydo bo'ladi. Masal janridagi asarlar ko'pincha boladagi qo'pollik, qo'rslik, yolg'onchilik, yalqovlik, beparvolik, maqtanchoqlik, o'zboshimchalik, qizg'anchilik, do'stga xiyonat va shunga o'xshash kabi illatlarni bartaraf etishda yordam beradi. Lekin hozirgi kunda boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklarida masal janriga kam o'rin berilgan. Men o'yildimki bunday tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan, bolalardagi yomon illatlarni yaxshilikka aylantiruvchi masallarga ko'proq e'tibor qaratilsa va darsliklarda ko'proq kiritilsa maqsadga muvofiq bo'lardi. Vaholanki, bola tarbiyasida masalning o'rni beqiyosdir. Masaldagi qissadan hissa o'quvchi matndagi e'tibordan chetda qoldirgan, yuzaki o'qib o'tib ketgan, yaxshi anglashga harakat qilmagan o'rinni, bo'shliqni to'ldirib turadi. Masalning avvalo, ixchamliligi, tilining qisqa va lo'ndaligi, soddaligi, o'tkirligi va xalqchilligi bola hissiyotiga qattiq ta'sir qiladi.

3-sinf "O'qish kitobi"da "*Qaysar buzoqcha*" (O. Qo'chqorbekov), "*O'jar Toshbaqa*" (H. Yoqubov), kabi masallar joy olgan. Bu masallarning qahramonlari ham hayvonlar: buzoqcha, toshbaqa, chayon. Majoziy qahramonlarni tanlashda ham yozuvchi har bir hayvonning belgisi uning xususiyatidan kelib chiqadi. Masalan, buzoqchalarni arqondan bo'shatib qo'yib yuborilsa, shataloq otib, uzoq-uzoqlarga ketib qoladi. Qaysar buzoqcha ham o'zboshimchalik, quloqsizlik qilib to'dasidan ajralib, bo'riga duch keladi, ya'ni ko'ngilsiz voqea yuz beradi. Yomg'irdan qochib do'lga tutildi iborasi kabi. Bu masalda buzoqcha orqali onasidan uzoqlashib ketgan bolalar, vatanidan yiroqda turli kulfatlarga duch kelayotgan kishilar nazarda olingan.

Yoki 4-sinf "O'qish kitobi"da keltirilgan "*Baqa bilan Taqa*" (Aziz Abdurazzoq) masalida baqa timsoli orqali yozuvchi o'ziga mos bo'lmagan, o'ziga to'g'ri kelmaydigan narsalarni orzu qilish va bu orzusini amalga oshirishda boshqalarning maslahatiga, nasihatiga quloq solmay, o'z aytganidan qolmaydigan, o'jar, qaysar kishilarni tanqid qilib ko'rsatadi. Baqa ham o'zicha otlar kabi taqa bilan tovush chiqarib yurishni, yurganda yerni jaranglatib, odamlarga bu dunyoda o'zining borligini bildirishni istaydi. U taqachining "*Taqani o'ylama, uni otga chiqargan, senga taqa qoqsam, sakrashdan mahrum bo'lasan ... Sen taqa bilan yo'rg'alay olmaysan. Yo'rg'alachni ham otga chiqargan*", "*Sen borligingni bildirib yurmoqchi bo'lsang, sayrab yuraver*" deyishiga ham quloq solmaydi. Bu o'jarligi uning boshiga musibat keltiradi: taqa og'irlik qilib suv tagiga cho'kib ketadi. Yonidagi baqalar bo'lmaganda halok bo'lishi ham tayin edi. Kech bo'lsa ham baqa o'z xatosini anglab yetadi, taqachi oldida qaytib borib

kechirim soʻraydi. Bu holatlar oʻquvchini oʻz hayotiga, xatti-harakatiga bir nazar tashlashga undaydi. Ular oʻz tengdoshlari kabi yashash kerakligini tushunadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Амонов У. С. Научный подход А. Фитрата к пословицам // Современные тенденции развития науки и технологий. – 2016. – С. 5.
2. O.R.Avezov. Mental Status and Behavioral Reactions in Emergency and Extreme Emergencies. American journal of social and humanitarian research 3 (No. 1), 546-550
3. Adizova Nigora, Adizova Nodira. Alisher Navoiyning tibbiy qarashlari. Conferences. Rakhmonovich, Adizov Bakhtiyor, and Adizova Nodira Bakhtiyorovna. "Microtoponyms formed on Different bases in Bukhara District." *Middle European Scientific Bulletin* 10 (2021).
4. Дустова Д. С. и др. О педагогическом мастерстве //european research. – 2020. – С. 132-134.
5. Saidova M. J. Methods and Importance of Using Innovative Technologies in Learning Concenter "Decimal" at Teaching Process of Math in Primary Schools //www. auris-verlag. de. – 2017.
6. Saidova G.E, Roziyeva Z.S. Methods for improving the system of assessing pupils 'knowledge based on the qualitological approach. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal* <https://saarj.com.2020>. 321-326.
7. Hayitov H. A. Qushlarga ibrat - hazrati Xizr! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.
8. Maftuna, U. (2021). Artistic interpretation of scientific achievements in the novel " Signs of the End Times" by Chingiz Aitmatov. *Middle European Scientific Bulletin*
9. Xudoyberdiyeva N. Abdulla qodiriy asarlarida tarixiy inversiya va folklor xronotopi masalasi: DOI: 10.53885/edinres. 2021.33. 43.090 // Научно-практическая конференция. – 2022.
10. Rakhmonovich, Adizov Bakhtiyor, and Nodira Adizova Bakhtiyorovna. "Linguistic classification of toponyms of bukhara district." *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)* 2.09 (2021): 1-7.
12. Bakhtiyorovna, Adizova Nodira, and Boymuradova Sadoqat. "Use Foreign Experience to Improve the Reading Literacy of Primary School Students." *Spanish Journal of Innovation and Integrity* 5 (2022): 306-309.
13. Bakhtiyorovna, Adizova Nodira, and Jamolova Lyubat Ikhomovna. Таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнларида интерфаол методлардан фойдаланишнинг хозирги кундаги ҳолати." *Spanish Journal of Innovation and Integrity* 5 (2022): 330-333.
14. Адизова Н. Mikrotoponimlar tasnifi (Buxoro viloyati misolida) // Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 3/S. – С. 128-132.

BOSHLANGʻICH SINIF OʻQUVCHILARI NUTQINI OʻXSHATISHLAR BILAN BOYITISH USULLARI

Safarov Firuz Sulaymonovich,
BuxDUPI dotsenti
Istamova Nasiba Amrillo qizi,
BuxDUPI 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Maqolada boshlangʻich sinf oʻquvchilari nutqini oʻxshatishlar bilan boyitish usullari bayon qilingan.

Muhim soʻzlar: oʻxshatish, ifodalilik, nutqning boyligi, gap tuzish, qiyoslash.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilari nutqiga qoʻyiladigan talablardan biri ifodalilikdir. Nutqni ifodali qiladigan vositalardan biri oʻxshatish boʻlib oʻzbek tili oʻziga xos oʻxshatishlarga juda boy. Masalan, quyidagi oʻxshatishlarga eʼtibor bering: *asalday shirin qovun, boʻzchining mokisiday yugurmoq, mulla mingan eshakday yuvosh, choʻpday ozgʻin bola*. Bu oʻxshatishlarda oʻzbek xalqining obrazli tafakkuri aks etgan.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilariga oʻz nutqida oʻxshatishlardan foydalanishga oʻrgatish uchun quyidagi topshiriqlardan foydalanish mumkin.

1. Nuqtalar oʻrniga oʻxshatish mazmuniga mos soʻzni qoʻyib oʻqing.
day tiniq koʻl, ...day beozor odam, ...day qattiq non,
2. Ikki ustunchadagi soʻzlardan foydalanib oʻxshatishlar hosil qiling.